

RECENZJE

YAN-MING FANG & TIMO KOPONEN. 2001. **A revision of *Thuidium*, *Haplocladium*, and *Claopodium* (Musci, Thuidiaceae) in China.** 82 str., 34 ryc. Miękka opr., format 25,1 × 17,4 cm. Bryobrothera Vol. 6. Finnish Bryological Society, Helsinki. Cena: 100 FIM. ISBN 951-96475-8-9; ISSN 1235-3949.

Niniejsze opracowanie jest klasyczną rewizją taksonomiczną trzech rodzajów: *Thuidium* Schimp., *Haplocladium* Müll. Hal. i *Claopodium* (Lesq. & Jam.) Ren. & Card. Tradycyjnie zaliczane są one do rodziny *Thuidiaceae*, i tak też czynią to autorzy niniejszej monografii, chociaż ostatnio część badaczy zalicza dwa ostatnie rodzaje do rodziny *Leskeaceae*. Niestety, autorzy nie dyskutują kwestii pokrewieństwa badanych rodzajów.

Rodzaj *Thuidium* liczy w Chinach 17 gatunków, dwa pozostałe po 5 gatunków. I znowu, autorzy przyjęli tu tradycyjne ujęcie *Thuidium*, chociaż coraz powszechniej akceptowany jest wyodrębniony z niego rodzaj *Cyrto-hypnum* Hampe & Lor. Do niego właśnie należy opisany przez autorów nowy gatunek *Thuidium unipinnatum* Y.-M. Fang & T. Kop. Każdy gatunek jest szczegółowo opisany i zilustrowany dobrymi rycinami kreskowymi. Autorzy zaproponowali szereg nowych synonimów i lektotypów oraz parę nowości fitogeograficznych w formie gatunków nowych dla poszczególnych prowincji tego ogromnego azjatyckiego kraju. Niestety, nie byli w stanie wyjaśnić statusu *Claopodium rugulifolium* S.-Y. Zeng z powodu niemożności zbadania typu, a także potwierdzić występowania w Chinach *C. crispifolium* (Hook.) Ren. & Card. Wielka szkoda, że opracowanie nie zawiera map zasięgowych poszczególnych gatunków.

Niniejsza rewizja taksonomiczna stanowi kolejny, ważny przyczynek do ciągle zwiększającej się chińskiej literatury briologicznej. Jest ona o tyle ważna, że gatunki z tych rodzajów należą do częstych składników chińskiej flory, co umożliwi ich poprawną identyfikację, zwłaszcza że może upłynąć jeszcze sporo lat zanim rodzina *Thuidiaceae* zostanie opracowana w wydawanej obecnie Florze mchów Chin. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołaśka 15/25, PL-30-619 Kraków, Polska.*

PENGCHENG RAO. 2001. **Monographic studies on *Cryphaea* (Bryopsida).** 112 str., 43 ryc. Miękka opr., format 25,1 × 17,4 cm. Bryobrothera Vol. 7. Finnish Bryological Society, Helsinki. Cena: 120 FIM. ISBN 951-98893-0-2; ISSN 1235-3949.

Zapotrzebowanie na dobre światowe rewizje taksonomiczne jest ciągle ogromne i publikacje tego typu cieszą się niezmiennie wielkim powodzeniem. Stanowią one bowiem pełną syntezę całego stanu wiedzy na temat systematyki, ekologii i rozmieszczenia geograficznego badanych taksonów, a zarazem otwierają drogę do dalszych badań, włącznie z tak modnymi obecnie badaniami molekularnymi. Od wielu lat jednym z najlepszych ośrodków briologicznych są Helsinki, gdzie podwaliny briologii kładli tej klasy badacze co S. O. Lindberg i V. F. Brotherus. Znajdują się tu doskonałe warunki do prowadzenia klasycznych badań taksonomicznych w oparciu o wielkie zbiory zielnikowe i kompletne księgozbiory obu tych badaczy. Coraz częściej Helsinki udzielają gościny młodym badaczom spoza Europy, zwłaszcza z Azji, którzy pod okiem tak wytrawnych znawców mchów jak T. Koponen, J. Enroth czy S. Piippo wykonują tu solidne studia taksonomiczne. Kolejnym przykładem tej owocnej współpracy jest niniejsza monografia poświęcona dużemu i trudnemu rodzajowi *Cryphaea* F. Weber.

Jest to dość duży rodzaj mchów bocznazarodniowych, obejmujący 30 gatunków o silnie kserofitycznych cechach i wybitnym stopniu kontynentalnego endemizmu. Tylko jeden gatunek, *Cryphaea jame-*

sonii Tayl. ma zasięg afro-amerykański, zaś *C. heteromalla* (Hedw.) F. Weber jest gatunkiem afro-europejskim. Rodzaj ma silnie porozrywany zasięg geograficzny w tropikach i w cieplej strefie umiarowanej, gdzie występuje na obszarach o silnych wpływach oceanicznych. Autor przedstawił rezultaty badań w dwóch częściach. Pierwsza z nich zawiera ogólne rozważania nad historią, morfologią, filogenezą, ekologią i rozmieszczeniem geograficznym całego rodzaju oraz klucz do oznaczania wszystkich jego gatunków. Są one podsumowaniem krytycznych studiów taksonomicznych zaprezentowanych w części drugiej, obejmującej rewizję rodzaju w Europie, Afryce, Ameryce i Australii z Oceanią, osobno przedstawionych dla każdego kontynentu. Wcześniej, w 1999 r. autor opublikował osobną rewizję rodzaju w Chinach, a w 2000 r. w Azji.

Opracowanie zawiera wiele nowości taksonomicznych i nomenklatorycznych. Nie budzi to specjalnego zdziwienia, jako że dawni badacze opisywali bezkrytycznie liczne gatunki z obszarów egzotycznych, których nazwy są dziś masowo redukowane do synonimów. W wielu wypadkach autor dokonał nowych lektotypizacji nazw, a dla *Cryphaea rutenbergii* Müll. Hal., *C. tenella* (Schwägr) Müll. Hal. i *C. consimilis* Mont. zostały wskazane neotypy. Pewnym uchybieniem jest brak synonimów samej nazwy rodzajowej *Cryphaea*, a takim jest na pewno *Bryobartlettia* Buck, nazwa rodzaju opisanego z Nowej Zelandii. Dalszymi nowościami taksonomicznymi są: opisanie nowego rodzaju *Monocryphaea* P. Rao dla północnoamerykańskiej *C. ravenellii* Aust. oraz przeniesienie europejskiej *C. lamyana* (Mont.) Müll. Hal. do rodzaju *Dendrocryphaea* Par. & Schimp. ex Broth. i *C. bollei* Broth. & Geh. z Wysp Zielonego Przylądka do rodzaju *Pseudoleskeopsis* Broth.

Omawiając ogólne rozmieszczenie geograficzne i zasięgi wysokościowe gatunków autor podaje, że *Cryphaea patens* Hornsch. ex Müll. Hal. rośnie w Meksyku na wysokości 6500 m n.p.m. Gdyby to była prawda, byłby to niewątpliwie rekord wysokości w tej grupie roślin, gdyż powyżej 6000 m n.p.m. w ogóle nie stwierdzono dotąd żadnych mszaków, nawet z najlepiej przystosowanych pod względem ekologicznym grup. Ponadto najwyższy szczyt w Meksyku, Orizaba, ma 5800 m n.p.m., co jednoznacznie pokazuje, że informacja autora jest błędna i najprawdopodobniej wymieniona wysokość podana była w stopach.

Rewizja rodzaju *Cryphaea* została opracowana wzorowo pod względem formalnym i prezentuje wysoki poziom naukowy. Stanowi ona cenny wkład do światowej literatury taksonomicznej i będzie na pewno ciągle używana przez briologów, jako że gatunki z tego rodzaju są częstym składnikiem flor tropikalnych i zawsze sprawiały spore kłopoty przy oznaczaniu. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołańska 15/25, PL-30-619 Kraków, Polska.*

J. KOMAREK K. ANAGNOSTIDIS. 2000. **Cyanoprokaryota, Teil 1: Chroococcales.** HERAUSGEGEBEN VON H. ETTL, G. GÄRTNER, D. HEYNIG, D. MOLLENHAUER. **Süßwasserflora von Mitteleuropa. Bd. 19/1.** 548 str., 643 ryc. Twarda oprawa, format 13 × 19,5. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg, Berlin. ISBN 3-8274-0890-3.

Sinice – lub jak zaproponował już wcześniej Komarek cyanoprokariota – to jedna z najstarszych grup organizmów na Ziemi; pierwsze ślady ich występowania odkryto 3,5 mld lat temu.

W ostatnich latach obserwujemy duży wzrost wiedzy o morfologii, cytologii, ekologii, taksonomii i ewolucji sinic. Sukcesywnie wzrasta także liczba opisywanych taksonów. Pociąga to za sobą konieczność zrewidowania i uporządkowania dotychczasowej wiedzy, co uczynili ostatnio Komarek i Anagnostidis.

Omawiana książka została poprzedzona pięć – częściowym krytycznym opracowaniem, opublikowanym w łamach *Algalological Studies*, w latach 1985–1990 pod tytułem „Modern approach to the classification system of Cyanophytes”. Można w nim znaleźć szczegółowe informacje dotyczące oryginalnie zaproponowanych kryteriów na jakich się opierali. Prezentowana monografia jest pierwszą częścią 19. tomu w serii wydawniczej „Süßwasserflora von Mitteleuropa”, która ukazała się w 2000 r. Obecnie w przygotowaniu są jeszcze dwie części poświęcone rzędom *Oscillatoriales* oraz *Nostocales* i *Stigonematales*. Jest to przegląd głównie taksonów europejskich, które można spotkać w naturalnych biotopach śródlądowych, włączając wybrzeża morskie.

Autorzy dokonali rewizji większości współczesnych taksonów *Chroococcales*, opierając się zarówno na materiałach zebranych w naturze, jak i pochodzących z hodowli laboratoryjnych. W obrębie tego rzędu wyróżniono 11 rodzin, 8 podrodzin, 93 rodzaje i 465 gatunków występujących w Europie. Dodatkowo wynotowano gatunki spoza Europy oraz te, które wymagają jeszcze dodatkowej rewizji systematycznej.

We wstępie (który koniecznie musi się przeczytać) zostały umieszczone wszystkie najważniejsze informacje dotyczące sposobu zbioru i oznaczania sinic, co znacznie ułatwia pracę i pozwala uniknąć wielu błędów. W rozdziale poświęconym charakterystyce całego rzędu *Chroococcales* zostały umieszczone informacje dotyczące budowy morfologicznej, struktury komórki oraz rozmnażania. Dalszą bardzo cenną częścią omawianej książki jest rozdział wyjaśniający przyjęty przez autorów system klasyfikacji. Tutaj także umieszczono tabelę, w której zestawiono najważniejsze cechy poszczególnych rodzin. Może być ona pomocna przy identyfikacji okazów. Prezentowana monografia zawiera bardzo dobre dychotomiczne klucze do oznaczania podrodzin, rodzajów i gatunków, brak natomiast klucza do oznaczania rodzin. Niewątpliwą zaletą jest jasny i zrozumiały opis poszczególnych taksonów, w którym znajdziemy kształt, budowę i wielkość komórek, wygląd kolonii, informacje dotyczące występowania oraz ekologii danego taksonu. W opisach obok nazwy gatunkowej podano także synonimy.

Większość gatunków została przedstawiona łącznie na 643 rycinach. Każda z rycin została opatrzona opisem ułatwiającym identyfikację poszczególnych elementów.

Dużą zaletą jest dołączony słowniczek pojęć, które można napotkać w opisach poszczególnych grup oraz spis podstawowej literatury, która stanowi uzupełnienie prezentowanej książki. W literaturze zestawionej na końcu znajdują się nazwiska polskich badaczy, takich jak Starmach, Siemińska czy Wojciechowski. Całość napisana jest w sposób prosty i przystępny.

Z niecierpliwością będziemy oczekiwać na dalsze części 19. tomu „Süßwasserflora von Mitteleuropa” pomagając sobie tymczasem dalszymi częściami „Modern approach to the classification system of Cyanophytes”, które doprowadzają do poziomu rodzajów. Omawiana książka jest szczególnie cenna ze względu na to, że oparto ją na nowych, logicznie dobranych kryteriach oceny wszystkich kategorii taksonów sinic i uwzględnia opisy wszystkich, także ostatnio opisanych, taksonów znanych z Europy. Tak więc dotyczyć może używane opracowania Geitlera (1932), Elenkina (1938–1949), Gollerbacha (1953) i nasze polskie Starmacha (1966), chociaż klasyczne, odegrały jednak ważną rolę w swoim czasie. – KAROLINA GOŁĘBIEWSKA, *Zakład Fykologii, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, PL-31-512 Kraków, Polska.*

Acta Botanica Warmiae et Masuriae. 2001. Vol. 1. 196 str. Miękką opr., format 16,5 × 24,5 cm. Olsztyn–Poznań. ISBN 83-88163-74-4.

W oparciu o Katedrę Botaniki i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, pod redakcją profesorów Czesława Hołdyńskiego i Tadeusza Korniaaka, ukazał się pierwszy tom nowego regionalnego czasopisma botanicznego. Ma ono publikować prace florystyczne, fitosocjologiczne i ekologiczne z obszaru północno-wschodniej Polski. Tom ten autorzy i redaktorzy złożyli w hołdzie profesorowi Benonowi Polakowskiemu drukując dedykowane mu prace referowane wcześniej na konferencji naukowej „Szata roślinna pojezierzy wschodniobałtyckich i krain sąsiednich oraz problemy jej ochrony”.

Tom otwiera biografia profesora Polakowskiego omawiająca jego działalność naukową i zasługi. Napisana jest z serdecznym zaangażowaniem przez prof. Hołdyńskiego, ucznia profesora i jego następcę na katedrze. Szkoda, że nie dołączono portretu profesora.

Poszczególne opracowania omawiają problemy geobotaniczne Pomorza Wschodniego (M. Zając i A. Zając), oraz wpływ czynników klimatycznych na kształtowanie się zbiorowisk leśnych Polski północno-wschodniej (A. Jutrzenka-Trzebiatowski i M. A. Fenyk); trzy artykuły dotyczą ochrony torfowisk (M. Herbichowa; J. Herbich; W. Pisarek i B. Polakowski). Przedstawiono też konieczność interwencji w celu ochrony rezerwatu roślin kserotermicznych w rezerwacie „Kulka” (Cz. Hołdyński

i B. Polakowski) i podano szczegółowy wykaz stanowisk 30 taksonów *Oenothera* w województwie olsztyńskim i terenach przyległych (K. Rostański i L. Olesiński). Dla 53 gatunków kalcyfilnych chwastów występujących na terenie północno-wschodniej Polski zestawiono liczby stanowisk (T. Korniak i Cz. Hołduński). Podsumowano kilkuletnie wyniki badań nad zastosowaniem grzybów fitopatogenicznych do określenia stopnia czystości środowiska, głównie w okolicach Olsztyna i Płocka (M. Dynowska i E. Sucharzewska). Jest też opracowanie porostów rezerwatu „Lipowy Jar” w Puszczy Boreckiej na Pojezierzu Mazurskim (A. Zalewska i P. Rutkowski). Ponadto są trzy prace hydrobiologiczne: jedna omawia zakwity wywołane przez gatunki sinic, bruzdnic i okrzemek w dziesięciu jeziorach położonych w okolicy Olsztyna (H. Chudyba), druga podaje skład gatunkowy rozmaitych grup systematycznych glonów występujących w torfowisku „Zakręt” w Mazurskim Parku Krajobrazowym (I. Łąźniewska), trzecia zestawia stanowiska kilku rzadkich hydrofitów na Pojezierzu Mazurskim (J. Dziedzic).

Całość kończy omówienie eksperymentu o praktycznym znaczeniu dla rolnictwa: określono liczbę siewek chwastów wykiełkowanych w warunkach szklarniowych z prób gleby zasianej pszenicą ozimą (koło Olsztyna), którą porównano z zachwaszczeniem łąnów tej pszenicy w okresie wegetacji (Cz. Hołdyński, W. Jastrzębski i M. Jastrzębska); stwierdzono, że bank nasion chwastów w glebie nie może być dobrą podstawą do prognozowania zachwaszczenia na polach uprawnych.

Ambicją omawianego czasopisma jest odnotowywanie przemian jakim podlega flora i roślinność pod wpływem aktualnie działających czynników klimatycznych i edaficznych, a zwłaszcza działalności człowieka. Kontynuuje ono dokumentację botaniczną zapoczątkowaną na terenie Warmii i Mazur jeszcze z końcem szesnastego wieku. Wraz z materiałami publikowanymi w *Acta Botanica Cassubica* dokumentacją tą zostaje objęta cała północna część Polski.

Takie materiały dotyczące regionalnych przemian i szczegółowych badań terenowych są wykorzystywane przy robieniu map roślinności rzeczywistej ważnych dla charakteryzowania zasobów przyrodniczych poszczególnych krajów. Wartość ich docenia się dopiero wtedy, gdy trzeba na nich oprzeć ocenę stanu środowiska i istniejących zagrożeń, czy też ekonomiczne wyliczenia strat poniesionych w katastrofach ekologicznych. – JADWIGA SIEMIŃSKA, *Zakład Fykologii, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, PL-31-512 Kraków, Polska.*